

Szabadságparlament

Clevelandben

A VASARNAP két számában közöltük már a Clevelandben megrendezett szabadságparlament tudósítását. Amint írtuk 1972. november 12-én délután fél háromtól fél hétig tartott a Statler Hilton Hotel Windsor termében a clevelandi szabadságparlament első ülése, amelyet a magyar szabadságharc 16. évfordulója alkalmából hívott össze a város egyesületeiből és egyházaiból alakított emlékbizottság. Az első ülésnek beszámolóit dr. Lőte Pál (Magyarország), dr. Lelbach Antal (Délvidék) Sirchich László (Felvidék), és dr. Balló István (Erdély) mondták el. Dr. Lőte Pál bevezetőjét és Magyarországi mai helyzetéről szóló előadását követték a Magyarországtól önkényes békédiktátumokkal letépt területeken élő magyarok helyzetéről és szabadságának elrablásáról szóló előadók, akiknek elsője Dr. Lelbach Antal a DÉLMAGYARORSZAG FELSZABADÍTÓ TANÁCSA-nak elnöke volt. Dr. Lelbach Antal évtizedek óta vezeti a délvidéki magyarokért folyó munkát és egyik szakértője a délvidéki magyarság mai sorsának. Dr. Lelbach Antal beszámolója a riasztás szándékával hangzott el. Előadásában arra törekedett, hogy a fejleményeket, hatásokat egybekapcsolva mutassa ki a szabadságharc győzelmének és vérfelajlásának hatását a délvidéki, Tito rabságban élő magyarokra:

A második előadó Sirchich László volt, a Csehszlovákiai Magyarok Nemzeti Bizottmányának elnöke. Sirchich László tudása a felvidéki magyarság mai helyzetéről és léte problémáiról, irodalmi életéről egyedülálló nemcsak Amerikában, de az egész szabadföldön. Előadása teljes kép, amelynek kifejező ereje és egyensúlya elmélyedő tanulmány, amely irodalmi kifejezése a felvidéki magyarság iránt érzett aggodalomnak:

Sirchich László:

ÖT ESZTENDŐ A MÉRLEGEN

Felvidéki magyar sors 1968-tól a huszákizmusig

A szlovák impérium alá kényszerített magyarság második világháborút követő kegyetlen sorsát Fábry Zoltán a Stózi délelőttök (Madách, Pozsony, 1969) tanulmánykötetében huszonkét év után először közelíthető. A vádlott megszólal, 1946-ban a cseh és szlovák értelmiség címére intézett vád- és védiratában rögzíti. Fábry Zoltán egész életművének legmegrendítőbb írásműve e röpirat, amelyet a cseh és szlovák címzetek közül senki sem méltatott választva... A vádlott megszólal egész mondani- valójával, megfellebbezhetetlen erkölcsi hitével a felvidéki magyar, egyetemes múltunknak is egyik legdrágább dokumentumának. „Szinte sikolyként született...” írja az előszóban Fábry Zoltán. Amikor „lenyagakozott és kiközösített” volt a felvidéki magyar nemzettrész (Gál Sándor, Lenyakazva és kiközösítve, Irodalmi Szemle, Pozsony 1969/7), amikor Juraj Zvara fiatal szlovák történész szerint, nemcsak a nyelvi jogot, hanem minden jogot megtagadták a magyarságtól... (A magyar nemzetiségi kérdés megoldása Szlovákiában, Irodalmi Szemle, Pozsony 196/4). Fábry Zoltán egymagában állt ki, szállt szembe az „elszabadult pokollal”: „Aki nem üvölt a farkasokkal, az hallgat, de szólni nem mer. És ez fáj a legjobban: a barbarizmusnak ez az egyetlen igencélje, ez a hallgatóság beleegyezés, ez a szolidaritásos közömbösség, ez a gyűlölet-cimboraság... ez az intellektuális menlevél a legembertelenebb cselekedetre: othondúlásra, száműzésre...” Majd a sommás, ma is háborzongató, fellebbezhetetlen ítélet: „Tájakon a rasszista materializmus az uralkodó törvény: a faji imperializmus tekintet nélküli kizárólagossága...” A teljes jogfosztottság, kisémmizettség nyomorúságáról hitelesen vall Dobos László az enyhülés idején, akkor is Budapesten, a Szépirodalmi kiadásában megjelent „Földönfutók” c. kordokumentumnak tekinthető regényében.

Igy alakult, s a későbbi szerkezeti változások, a CSKP „revidált” nemzetiségi politikájának következményeként is csak felettébb lassan, némileg enyhült a már másodszor kisebbségbe került felvidéki magyarság sorsa. Öt évtizedes nyomorúságról az ipolyvölgyi Gyönyör István készit számadást az Új Szó 1968 október 27-i számában (közli a Vasárnap, 1968 dec. 29.) „A csehszlovákiai magyarság keservesen és nagy áldozatok árán vészelte át a csapásokat. Számban kissé megfogyott, de lélekben nem tört meg... Bebizonyosodott, hogy a gyökerek jók, a törzs életerős... eljött az ideje, hogy alkotójává legyen hazájának...”

teni az alkotmányos és törvényes biztosítékait a teljes és tényleges politikai, gazdasági és kulturális egyenjogúságnak... biztosítani kell a nemzetiségek aktív részvételét a közéletben az egyenjogúság szellemében, és annak az elvnek szellemében, hogy a nemzetiségeknek joguk van önállóan dönteni az őket érintő ügyekben... a nemzeti kulturák egyenjogú helyzete megkívánja a nemzeti intézmények egyenjogú helyzetét is...”

A felvidéki magyar nemzettrész politikai érettséggel, józan látással, tiszteltet érdemlő bátorsággal reagált a „prágai tavasz” eseményeire. „Jogunk magyarnak lenni” alapvető állásfoglalásuk a „szétépt nép” nemzeti öntudatának egyszerű dokumentuma. „Mindén nemzet, nemzetiség leghőbb vágya, hogy lehető legteljesebben élhesse a maga sajátos életét. E nemzeti lét és önkifejezés elengedhetetlen feltétele az önrendelkezés és az öngazdálkodás elvének elismerése, gyakorlatának megadása... a megújítási folyamat célul tűzte ki a nemzetiségi kérdés igazságos megoldását. A megoldás nem lehet más, mint a teljes egyenjogúság megadása a kölönleges nemzetiségi jogok biztosításával. Ezen kisebbségi jogok legfontosabbika, hogy a nemzetiség a kultúra és nyelvhasználat terén élvezze a nemzetiségi sajátosságainak szavatolt védelmét...” Különösen két fontos nemzeti dokumentumnak kell emléket állítanunk. Az egyik a CSEMADOK központi bizottságának a deklarációja, a másik a Szlovákiai Írószövetség magyar szekciójának állásfoglalása. Mindkettő a felvidéki magyarság korszerű, az adott körülmények között egyedülállóan bátor állásfoglalásának, a kassai kormányprogramot követő lefejtés után felnövő generáció nemzeti öntudatának erős bizonyossága. Alig néhány nappal a két dokumentum közzélése után, feltűnő nyilatkozatban rögzítik véleményüket a pozsonyi Új Szó munkatársai (Új Szó, 1968. április 2). Jelentős állásfoglalás, hiszen a lap a SZKP központi bizottságának magyar nyelvű orgánuma. „Tagságunk teljes egészében támogatja a CSEMADOK központi bizottságának a nemzetiségi kérdés rendezésére elfogadott határozatát. Úgyisint helyesli a Szlovákiai Írószövetség magyar szekciójának vezetőjének állásfoglalását.”

A felvidéki magyar írás, újságírás virágzásnak indult. A jelentkezési forma szegényes, annál több a színvonalas mandátum. A nemzettrész életének minden megnyilvánulása, a magyar-szlovák viszony múltja, jövő alakulása foglalkoztatja.

Érdekes és jellemző beszélgetést közöl az Új Szó (1968. március 27) Lőrincz Gyulával, a CSEMADOK elnökével, akkor a SZKP központi bizottsága elnökségének tagjával. Lőrincz régi, „kísérő” kommunista megnyilatkozása idézést, feljegyzést érdemel. „Minket 1918-ban senki sem kérdezett meg, hogy hová akarunk csatlakozni, mi nem önként csatlakoztunk Csehszlovákiához, minket ide csatoltak. Ha sorsunkkal nem voltak megelégedve, vessen magára az, aki ezt az elégedetlenséget előidézte... végre azt is meg kell mondani a nagy nyilvánosság előtt, hogy mindaz, ami 1945-48-ban a magyar kisebbséggel történt, a gyarmatosítók módszereire emlékeztetnek, hiszen például a Csehszlovákia hurok magyarokat úgy árultak a piacra, mint a rab-slávkákat... a személyi kultusz törvényszerűségeit sok hang követelte már a felelősségre vonást, a meghurcoltak teljes rehabilitációját és joggal követelik ezt. A magyar kisebbség esetében azonban, még soha senki meg nem követte az ártatlanul meghurcolt magyar kisebbséget...”

★

Ma is izgató kérdés, mi volt a szlovák és cseh közvélemény reakciója a magyar nemzetiség okos, öntudatos jelentkezésére? Megértéssel is találkozunk, még több elfogult, a sötét múltra emlékeztető sovén megnyilatkozással. Míg Zora Jeszenská az Új Szó-nak adott interjúban (1968. április 12), a kassai programhoz való visszatérést lehetetlennek tartja s kijelenti, hogy a magyar kisebbséggel szemben folytatott politikát — az elhibázott reszlovakizáció eszméjében egyetemben — el kell utasítani, avagy Vladimir Minic meggyőződése, hogy a szlovákiai magyar népnek éppen úgy joga van dönteni létkérdéseiről, mint a szlovákoknak, s hogy ezt a természetes jogot senki sem tagadhatja meg tőle (Új Szó, 1968. május 7), addig a Predvoj-ban Daniel Okali, aki 1945-48-ig az Atteleptési Bizottság elnöke volt, a felvidéki magyarság egyik legkönyörtelenebb üldözője ott folytatja, ahol 1948-ban abbahagyta... (Predvoj, 1968. április 25).

A Kulturay Zivot, Rolnické Noviny, a Smer a nemzeti és kulturális egyenjogúság és a felvidéki magyarok Altal először megfogalmazott öngazdál-

sok következetlenségét és méltánytalanságot követtek el vele szemben. Az évek távlatából ezt meg kell mondanunk... (Új Szó, 1968. szept. 10).

A szlovák sajtó jelentős része azonban továbbra is sovínista, irredenta tervek tulajdonit a felvidéki magyarságnak, társadalmi egyesületek (Slovénká Liga) ülésén felhangzik a 45-ös jelszó „Madari za Dunaj”, át velük a Duna túlsó oldalára! Mindaz a „prágai tavasz” idején...!

★

Az 1968-as liberalizálódás, az állam föderatív átalakulása során okos öntudattal kivított eredményeket a szovjet megszállást követő resztaalizálás során fokozódó gyorsasággal vesztette el a CSEMADOK, a felvidéki magyar nemzettrész egyetlen kulturális és társadalmi szerve. A CSKP 1969. ápr. 17-i ülése a döntő fordulópontra, a liberalizálódás dubceki szárnya — a szovjetorosz beavatkozás következtében — gyengének bizonyult a politikai erők mérlegén.

A „huszakizálás” során a CSEMADOK néphez hű elnökségének és központi bizottságának somnás leváltása mutatja a sötét múlt visszatérését. A normalizáció és konszolidáció jelszava vált mindennapi „eszmei” táplálékká.

A rozsnói származású Fábry István (semmissémi családi kapcsolata Fábry Zoltánnal) a CSKP központi bizottságának tagja, a Szlovák Nemzeti Tanács alelnöke lett a királyhalmeci származású Dobos László tárca nélküli nemzetiségi miniszter utóda a „gleichschaltott” CSEMADOK elnöki székében. Fábry István, egykori spanyol milicista, Malinovszkij szovjet marsall törzsenek beosztottja határozta meg a CSEMADOK jövő útját, s a központi bizottság huszonöt tagjának leváltása. Fábry István „parthó” társainak kooptálása után tett első nyilatkozat a SZKP maradéktalan befolyását bizonyítja. Hangsúlyozza, hogy az eszmei harc feladatának teljesítése szempontjából elengedhetetlen, hogy a CSEMADOK küzdelmet folytasson a jobboldali, opportunista nézetek ellen, kiirtsza a nacionalista csökevényeket. „Tanítsuk, neveljük népünket céltudatosan pártunk szeretetére, feladataink teljesítésére...” végzi székfoglalóját Fábry István, s lefejezett CSEMADOK párt-delegálta új elnöke.

A népkéret példásan helytálló, már enémított magyar népvezetők „jobboldali opportunisták, nacionalista csökevények”, akik a 68-69-es években hibát-hibára halmoztak és súlyos torzulásokat okoztak a szervezeti életben... Varga Béla, a pártvezetés főtekeri, a CSEMADOK elejében megnyilvánuló negatív tendenciákról beszél, ha, co? hírdet a szövetségben is tapasztalható jobboldali, nacionalista nézetek, kispolgári radikalizmus ellen. Az eredményes munka érdekében szorosán kíván együttműködni a kultúra és népművelési állami (!) szerveivel. E téren ma már az a helyzet, hogy a CSEMADOK az autonómia látszatát is elvesztve, a szlovák szocialista köztársaság népművelési minisztériumának alárendeltségében kénytelen népművelési tevékenységet kifejteni. Mindgyakrabban a Népművelési Intézet, mint kormányzati szerv, avagy a helyi járási nemzeti bizottságok koalíciójában kerül sor a magyar népművelő-nevelő rendezésekre. Ctibor Tahy, a Népművelési Intézet, mint kormányzati igazgatója szerint (Hét, 1972. szept. 6.)... a nemzeti bizottságok mellett működő népművelési intézményekben a CSEMADOK szervezeti és eredményesen fejthetik ki tevékenységüket... A magyar tömegek kapcsolatos reakcióját bizonyítja Tahy e megjegyzése: „A CSEMADOK helyi szervezeteinek semmi okuk a bizalmatlanságra az úgymond állami szervekkel szemben. Sajnos, helyenként ilyen esetekkel is találkozunk...”

A HÉT f. évi július 17-i száma a Szlovákiai Írószövetség magyar szekciójának taggyűléséről számol be. A beszámoló címe: Az elkötelezett irodalomért, mindent elárul. Háy Gyula marxista író az „elkötelezett irodalomról” így elmélkedik az Új Látóhatárban (1969. nov. 1): „Elkötelezettség, igen ám, de kivel szemben való elkötelezettség? Erre a kérdésre lehet olyan ügyesen választ is adni, hogy az íróra nehezedő erkölcsi súly pehelykönnyűvé valik tőle. Akinek az a fő, hogy könnyűvé tegye az elkötelezettség nehezen viselhető súlyát, annak biztos fogások állnak rendelkezésére. Például az, hogy nem az emberiségnek kötelezi el magát, hanem, mondjuk, egy politikai pártnak”. Nos, Babi Tibor (felvett írói név) erről a politikai elkötelezettségről beszél, meghirdetve a pártos esztétikához és világnézethez való visszatérés követelményét. Miként már előzőleg — a már halott Fábry Zoltán és Szalantai Rezső esetében — denúciált a pozsonyi Ma-

★

Az 1968-as „prágai tavasz” eszmei programját tulajdonképpen az 1967. június 27—29 között megtartott csehszlovák írókongresszuson alakították ki. A IV. írókongresszus leplezetlenül mutatott rá a sebekre, szólaltatta meg a lelkiismeretet. „Diktatúrában élünk...” kiáltott fel Ludvík Vaculík. Elemi erővel tört fel a szabadságvágy, bátran szóltak az írók. Közel tizenkétszázados késéssel követték a magyar írók világraszóló lázadását. Antonín J. Liehm így fogalmaz: „Ahol a politika hallgatni kénytelen, ott az irodalom beszél...” Önként felvetődik a kérdés, miért ily megkésvé, miért nem állt fel és beszélt a cseh és szlovák írók grémiuma a történelem-formáló 1956 véres magyar őszén...?!

Novotnyak mennie kell, folyik a tisztogatás a pártban. A CSKP központi bizottságának akcióprogramja határozza meg az új utat. A félévszázados mondvacsinált államalakulat föderatív átalakulása során a köztársaság nemzeti kisebbségei helyzetének rendezését is hangsúlyozzák: „le kell rögzí-

magyarok által először megfogalmazott öngazgatás követelését „a szabadság szélsőséges kihasználásának” bélyegzik. Lőrincz Gyulát, a CSEMADOK elnökét a Lud „nacionalista, sovíniszta, sőt irredenta tendenciákkal vádolja. Követeli Lőrincz és társai haladéktalan leváltását, „mert működésük a köztársaság szétbomlásának ismert, szomorú emlékeit ébresztik...” (Új Szó, 1968. április 7). Fábry Zoltán áll ki: „... a vádaskodások helyett értelmes, a dolgok megoldását és az együltélést segítő elképzeléseknek kellene következniük... ezekre azonban eddig hiába vártunk... a vádak kimerítik a rágalmazás és uszítás fogalmát, ezeket a vádakot már néhányszor a nyakunkba varrták, sőt a kollektív bűnhődés sem maradt el... az otromba vád, az ötvenes évek gyászosemlékü kelléke, most ismét a hátunkon csattan...” (Új Szó, 1968. ápr. 7., közli a Vasárnap, 1968. június 9).

Maga dr. Gustav Husák ismeri el a CSEMADOK központi bizottsága 1968. szeptember 8.-i, komáromi ülésén: „Bizonyos, hogy 1945 után a magyar lakosságot sok sérelem érte, sok ostobaságot,

latnai Rezső esetében — denúciált a pozsonyi Madách könyvkiadó, egyidejűleg a már régen „leváltott” Dobos László ellen. Babi elítélte a könyvkiadó következetlenségét, amely a szocialista normáktól eltérően kezelte a hagyomány felelevenítésének kérdését. Itt, a sorok között, újból Fábry „A vádlott megszólal” megrázó kordokumentumának majd negyedszázados késéssel történt publikálását sorolta a főbenjáró bűnök közé...

★

A Fábry István okozta csödtömeget a párt és a kormány a CSEMADOK idei tavaszi közgyűlésén kénytelen volt felszámolni. A megrendszabályozott Lőrincz Gyuláért nyúltak vissza, aki a budapesti Magyar Nemzet-nek adott nyilatkozatában vázolta a CSEMADOK jövő munkaprogramját. Az illetékesek kívánalmainak megfelelően hangsúlyozta, hogy a CSEMADOK mindig is elsősorban kulturális eszervezet volt. Így Lőrincz a „prágai tavaszt” követő fejlődést illetően nemcsak feledékeny, de messzemenően retrográd is. A már elmondottak is-

meretében nem meglepő, ha így szól: „... bizonyos értelemben nyerünk is azzal, hogy a szlovák művelődésügyi minisztériumhoz tartozunk...” (1)

A párt- és kormányvezetés diktálta pártos szocialista hazafiság a jelszó minden vonatkozásban. A CSEMADOK alap- és középfokú szervei azonban, az ötvenes évek gyakorlatához hasonlóan, példás igyekezettel töltik meg a séma fesztiválok, esztrádok műsorát magyar tartalommal. Új honismereti és irodalmi szak-körök, színpadok, nyelvjárás kutató csoportok alakulnak, bővül a néprajzi, történelmi gyűjtőmunka, szervezés alatt áll az iskolán kívüli felsőbb szintű népoktatás, teljes pompában virágzanak a népművészeti bemutatók. Az énekkari mozgalom továbbra is fejlődőben. Szívetmelegítő örömmel számolhatunk be a gyermekkarok gyarapodásáról. Idén harmadszor rendezték meg a „Tavaszi szél vizet áraszt” országos népdalversenyt, a galántai KODÁLY-NAPOK keretében bonyolították le a II. Országos Magyar Énekkari Fesztivált. A nemzetközi kórusversenyen díjat nyert Csehszlovákiai Magyar Tanítók Országos Énekkarától, a pozsonyi Ifjú Szívek kórusától a nyitrai palóc félsziget Berencs, Zsere, vagy Menyhe népi énekkaráig ezer felvidéki magyar dalos, az egész felvidéki magyar kórusmozgalom tisztelt Kodály Zoltán pompás életműve előtt. Az irodalmi színpadok járásokként rendeznek ünnepi vetélkedőket, a komáromi, immár hagyományos JÓKAI-NAPOK, a Zselizen ez évben már tizenhetedszer megrendezett Országos Magyar Népművészeti Fesztivál a szlovákiai magyarság gombaszögi országos sereglése népünk ünnepnapjai.

Szólunk kell a budapesti párt- és kormánykörök a leszakított magyar milliókat illető érdektelenségéről, a pártsajtó nem egy esetben egyenesen denunciáló magatartásáról, amelyet csak részben enyhít, de semmiképpen sem ment a Deme Lászlók, Czine Mihályok, Vass Lajosok, Vékár Lászlók, avagy a Pozsonyból elűzött Szalatnai Rezső testvéri segítőkészsége... Dolmányos István, Tilkovszky Lóránt, avagy a pozsonyi Irodalmi Szemlét, Szalatnai Rezsőt — Mécs László értékelése során — Budapestről támadó és denunciáló névtelen, mérhetetlen károkat okoznak, aligha hegyedő sebeket ejtenek az újból megpróbált felvidéki magyarság népi-nemzeti tudatán... A megérdemelt kioktatás sem marad el. „A történetíró mint veszélyes kelevényt metszi ki témaköréből a magyar vonatkozású kisebbségi kérdést, az állam határain kívül élő magyar kisebbségek asszimilálásával számoló „problémanélküliség” erkölcsi nihilizmusa. A magyar kisebbségek aligha fognak öngyilkosságot elkövetni csak azért, mert a szomszédos, azonos nyelvű és kultúrájú ország tudományos irodalma nem vállalja velük a leglazább szolidaritást sem... írja Janics Kálmán (Irodalmi Szemle, Pozsony, 1968/3).

Ez a korántsem elszigetelt megnyilatkozás messzehangzóan igazolja azokat, akik érzékeny műszerként vigyázzák a „széttépett nép” sorsát. Akik meghallják a kopogtatást és visszakopognak, mert tudják, hogy „ez a visszhang jelenti az életet”... (Vasárnap, 1968. június 9.) Akik nemcsak felfogják, de közvetítik is a kisebbségi sorban vergődő nemzetrészek üzeneteit. „Őket is magyar anya szülte...! (Eszterhás István, a Vasárnapban, 1968. június 2).

Az elmúlt esztendőben „A vádlott ismét megszólal...” c. dokumentációval vezettük be azt a kongresszusi akciót, amelynek során az Amerikai Magyar Szövetség és a Csehszlovákiai Magyarok Nemzeti Bizottmánya „gondos előkészítő munka után, hatásos együttműködésben” (Vasárnap, 1971. aug. 8.) tizenegy kongresszusi képviselőt nyert meg, hogy napirenden kívül tiltakozzanak a magyar nemzetiség újabb elnyomása ellen.

Erőfeszítéseinket itt is, hazafelé is fokoznunk kell!

Napirenden kell tartanunk a letartolt Dunatáj minden magyarjának sorsát. Küldetés ez. És hűséges helytállást követelő kötelesség!